

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น อาหารการกิน สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ชาย - หญิง ฯลฯ มักจะมีความเชื่ออยู่ด้วยความเชื่อเป็นวัฒนธรรมทางความคิดของมนุษย์ที่ได้สร้างขึ้นเพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข นอกจากนี้ความเชื่อยังนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (วิทยา สุจริตธนารักษ์, 2524) เช่น การให้ความสำคัญกับผีหรือ พลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นปรากฏการณ์หนึ่งในวัฒนธรรม เมื่อมนุษย์ประสบกับปัญหามนุษย์ได้พยายามที่จะประนีประนอมกับสิ่งที่อยู่เหนืออำนาจตนด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การบวงสรวง การใช้ไสยศาสตร์ หรือแม้แต่การใช้เวทย์มนต์เพื่อให้ปลอดภัย (นุชยามาส สิ้นรูปประมา, 2539) มนุษย์มองว่า ทุกสิ่งในจักรวาลล้วนสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกัน มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของจักรวาลเท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้ที่เหนือกว่า มีอำนาจมากกว่า หรือเป็นผู้ควบคุม จัดการ ดังนั้นท่าทีที่แสดงออกมาจึงมีลักษณะเคารพยำเกรง และอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความเชื่อเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจและกำลังใจขึ้น ขณะเดียวกันความเชื่อก็เป็นกลไกในการควบคุมทางสังคมทำให้คนในสังคมยอมรับและปฏิบัติตามโดยปราศจากเงื่อนไขโดยมีสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนกระทำหน้าที่ในการถ่ายทอดและควบคุม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา เป็นต้น

เมื่อความเชื่อมีเต็มที่แล้ว ก็จะทำให้บุคคลทำสิ่งที่ตนต้องการ ชุมชนยอมรับ อันส่งผลให้เกิดความมั่นใจในสิ่งกระทำลงไป เกิดพลัง การสร้างสรรค์ ความสามัคคีขึ้นในกลุ่ม เพราะหากมีการปฏิบัติเป็นประจำจะทำให้ความเชื่อนั้นเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นระเบียบของสังคมที่เป็นรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัด ความเชื่อจึงถือว่าเป็นศาสนาแบบชาวบ้านที่มีการยึดถือกันมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน อันเป็นรากฐานของพระพุทธศาสนา ความเชื่อจึงส่งผลถึงการนับถือศาสนาที่มั่นคงด้วย (อมรา พงศาพิชญ์, พุทธศาสนาชาวบ้าน) ขณะเดียวกันการ

มีความเชื่อที่เชื่ออย่างฝังหัวและประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อนั้นจะส่งผลให้จิตใจเกิดความเข้มแข็งมั่นคงและมีกำลังใจ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการควบคุมของสังคมจะเป็นกระบวนการที่ได้รับการยอมรับในการที่จะสร้างระเบียบทางสังคม แต่ไม่ได้หมายความว่า การควบคุมทางสังคมจะประสบผลสำเร็จเสมอไป บางครั้งสมาชิกได้ละเมิดบรรทัดฐานที่ได้วางไว้ บังเจกชนไม่ยึดถือตามกฎระเบียบที่วางไว้ ก่อให้เกิดการละเมิด ฝ่าฝืนระเบียบ บรรทัดฐานทางสังคม ทำทายนานา และพลังทางสังคม เป็นความขัดแย้งที่ต้องจัดการ และสังคมมักจะพิจารณาว่าบุคคลที่ละเมิดนั้นเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์, 2533, หน้า 19)

การควบคุมรักษาระเบียบ กฎเกณฑ์และวิธีการใหม่ ๆ ย่อมเกิดขึ้นมาได้แทนของเก่าที่เล็กลงน้อย จนสุดท้ายระเบียบของสังคมก็จะเปลี่ยนไป ซึ่งการเปลี่ยนนั้นหากค่อยเป็นค่อยไป ผู้คนทั้งหลายก็ไม่ค่อยรู้สึก แต่พอเวลาผ่านไปแล้วย้อนมองดูหลังจึงจะเห็นว่ามี การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นและบทบาทหน้าที่ของคนเก่า ๆ ก็หายไปด้วย

การควบคุมทางสังคมมีหลายระดับแต่ละระดับมีการควบคุมทางสังคมที่ต่างกัน ความเชื่อเรื่องผี เป็นความเชื่อหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ในด้านการเกษตรกรรม เช่น การใช้น้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิต ผี มีส่วนเข้ามาควบคุมพฤติกรรมการใช้น้ำและการอนุรักษ์แหล่งน้ำของคนในชุมชน ตัวอย่างเช่น มังรายศาสตร์ได้กล่าวถึงผู้ทำให้เหมืองฝายเสียหายจะต้องชดใช้ค่าเสียหาย และจะต้องหาเครื่องบูชาผีฝายเสียก่อนจึงจะยอมให้ซ่อมแซมหรือชดใช้ค่าเสียหายได้ ถ้าใครไม่ยอมเสียผีก็ไม่ยอมให้ซ่อมฝายเพราะผีจะโกรธ (ประเสริฐ ณ นคร, มังรายศาสตร์, หน้า 97)

ด้านสุขภาพอนามัย มีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผี ซึ่งบุคคลได้กระทำผิดต่อสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ หรือ สถานที่ที่มีเจ้าของ เช่น เลื้อบ้าน เลื้อวัด จะต้องทำการเลี้ยงผี เป็นการขอมาเพื่อให้ผียกโทษให้จะได้หายเจ็บป่วย ขณะเดียวกันเรื่องของการบริโภคได้มีความเชื่อเกี่ยวกับอาหารที่ควรบริโภคและข้อห้ามต่าง ๆ ไว้เพื่อความปลอดภัยของร่างกาย

ในด้านความสัมพันธ์ชาย-หญิง ผีมีส่วนในการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของหนุ่มสาว ผู้ที่ละเมิดหรือทำผิดบรรทัดฐานของความสัมพันธ์ชาย-หญิง จะถูกกล่าวหาว่าผิดผี เช่น การถูกเนื้อต้องตัวหรือการล่วงละเมิดพรหมจรรย์ ก็จะต้องมีการประกอบพิธีกรรม "เสียผี"

อันหมายถึง การขอขมาเพื่อลบล้างความผิด ซึ่งหากไม่มีการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว อาจเกิดผลร้ายขึ้นกับครอบครัวหรือญาติของฝ่ายหญิงได้ เช่น การไม่สบาย นอกจากนี้ถ้าใครละเมิดสิทธิในที่ทำกินก็ถือว่าผิดผีเจ้าที่นั่น ๆ เช่น เลื้อไไร่ เลื้อนา เลื้อบ้าน เป็นต้น ก็จะทำให้เกิดผลร้ายขึ้น หรือเกิดการไม่สบายได้เช่นกัน

นอกจากความเชื่อเรื่องผีแล้ว ยังมีความเชื่อในเรื่องอัปมงคล หรือ "ซัด" ซึ่งคำว่า "ซัด" มีความหมายว่า ต้องห้าม คือ ห้ามประพฤติปฏิบัติ ถ้ากระทำจะตกซัด หรือ เกิดความอัปมงคล ความหายนะ ความวิบัติ ภัยพิบัติ ดังนั้นซัดจึงเป็นข้อห้ามในภาคเหนือที่ว่าถ้ามีการทำในสิ่งที่ ชุมชนถือว่า "อัปมงคล" หรือ "ซัด" แล้วก็จะเกิดผลร้ายแก่ตนเองและคนใกล้ชิดได้ ความเชื่อเรื่องซัดนี้ก็มีส่วนในการควบคุมทางสังคมด้วยเช่นเดียวกับความเชื่อเรื่องผี

การควบคุมทางสังคมด้านความเชื่อ อันได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี เทพยดา ซึ่งเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อในสิ่งที่เป็น "อัปมงคล" หรือ "ซัด" เป็นความเชื่อที่กำหนดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมของสังคมในความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ การให้ความสำคัญกับระบบศีลธรรมของชุมชนดังกล่าว เป็นพลังอำนาจที่สามารถนำมาเป็นข้อห้ามเป็นกฎเกณฑ์ที่จะจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนด้วยกัน

จากความเชื่อที่กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยสนใจอยากจะทราบว่าความเชื่อมีผลต่อการควบคุมทางสังคมอย่างไร และชุมชนมีวิธีการและกลไกในการถ่ายทอดความเชื่อมีส่วนต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมอย่างไร ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมทางสังคม 3 ด้าน คือ สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อที่ส่งผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมในชุมชน
2. เพื่อศึกษาวิธีการและกลไกในการถ่ายทอดความเชื่อที่ส่งผลต่อการควบคุม

พฤติกรรมทางสังคม

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

ได้รับทราบและเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อและวิธีการ กลไกการถ่ายทอดความเชื่ออันช่วยให้เข้าใจถึงการจัดระเบียบทางสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาความเชื่อที่ส่งผลต่อการควบคุมทางสังคม ผู้วิจัยเลือกศึกษาหมู่บ้านท่าเกวียน ตำบลหนองจ่อม อำเภอสังขาราย จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ ที่เก่าแก่มีประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านอันยาวนาน และมีปรากฏการณ์เกี่ยวกับความเชื่อ ต่าง ๆ ที่ฝังแน่นอยู่กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน

2. ขอบเขตเนื้อหา

2.1 ความเชื่อที่ส่งผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมในด้าน

2.1.1 สุขภาพอนามัย ได้แก่ การบริโภคอาหาร การดูแลสุขภาพ

เป็นต้น

2.1.2 การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องผี และเทพเจ้าที่สิงสถิตในธรรมชาติ เช่น น้ำ ป่า ทุ่งนา ที่เกษตรกรจะต้องเคารพบูชาเพื่อให้ผลิตผลอุดมสมบูรณ์

2.1.3 ความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับผีโดยสังคมกำหนดไว้ว่าทำอะไร อย่างไร จึงจะเป็นการผิดผี

2.2 วิธีการถ่ายทอดความเชื่อ เช่น การกล่อมเกลามาโดยครอบครัวหรือพ่อแม่ สื่อตัวอย่าง และพิธีกรรมต่าง ๆ

2.3 กลไกในการถ่ายทอดความเชื่อ เช่น ครอบครัว ผู้อาวุโส กลุ่มชุมชน

นิยามศัพท์

ความเชื่อ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจของบุคคล กลุ่มคนที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมทางสังคม โดยมีเจตนาแฝงอยู่ เพื่ออบรมสั่งสอนให้คนประพฤติปฏิบัติ อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยความเชื่อสามารถถูกลบล้างหรือสูญหายไปหรือเปลี่ยนแปลงไปได้ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ และสังคมได้กำหนดไว้ว่า หากกระทำการละเมิดก็จะไม่ถูกต้อง ผิดกฎ หรือระเบียบของสังคม ต้องได้รับผลแห่งการกระทำนั้น ในการวิจัยนี้หมายถึงความเชื่อในด้านต่าง ๆ ของชุมชนในภาคเหนือ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการประกอบอาชีพและความสัมพันธ์ในชุมชน

การควบคุมทางสังคม หมายถึง กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน หรือบุคคลยอมรับในคุณค่าของพฤติกรรมที่ชุมชนกำหนดเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข โดยผ่านความเชื่อ เช่น การนับถือผี เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และสิ่งอัปมงคล (ชีวิต)

วิธีการในการถ่ายทอดความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม หมายถึง การกระทำของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อถ่ายทอดความเชื่อแก่สมาชิกของชุมชนที่มีผลต่อพฤติกรรมที่กำหนดไว้ เช่น การสอนโดยตรงหรือผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ

กลไกในการถ่ายทอดความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม หมายถึง ตัวจักรในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อเพื่อให้การควบคุมทางสังคมประสบผลสำเร็จตามที่คาดหมายไว้ เช่น ผู้อาวุโส ครอบครัว กลุ่มและชุมชน